KUR'AN ÖĞRETİM GELENEĞİ OLARAK HAFIZLIK EĞİTİMİ

Suat CEBECİ*

Özet:

Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğunda özenle yazdırılmış olmasına rağmen hem Peygamber hem de sahabeden birçok kişinin onun tamamını ezberlemiş olması, Kur'an metnini güvenceye almaktan öte onu lafzı, manası ve muhtevasıyla birlikte zihinlere yerleştirme anlamı taşıyordu. Asrı saadette sahabenin Kur'an'ın tamamını ezberlemelerinin en temel gerekçelerinden biri de Kur'an'ın öğretiminde taşınır malzeme oluşturma güçlüğüdür. Kur'an'ı ezberlemiş olmak, onun muhtevasını, dolayısı ile İslam'ı her zaman ve mekânda öğretebilmenin temel bir yolu idi.

Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberlemenin çok anlamlı ve değerli bir yönü de Hz. Peygamber'in Kur'an'ı öğrenmeyi hayırlı iş sayıp teşvik etmiş olmasıdır. Kur'an'ın tamamını hafızasına kaydedip hafız rütbesini almak tarih boyunca müminleri hep heyecanlandırmıştır. Bu heyecanla yürütülen hafızlık eğitimi zaman içinde sadece Kur'an lafzını ezberlemekle sınırlı kalan bir etkinliğe dönüşmüştür. Hâlbuki başlangıçta olduğu gibi Kur'an'ın lafzı ile birlikte mana ve muhtevasını bellemeyi de esas alan bir hafızlık eğitimi daha anlamlı ve değerlidir. Özellikle bu eğitimin kurumsal bir organizasyon olarak yürütülmesi durumunda Kur'an öğretisine hizmet amacı asla ihmal edilmemelidir.

Son yıllarda hafızlık eğitiminin amacının, yönteminin ve işlevinin geliştirilmesi yönünde hem akademik hem de kurumsal olarak ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar; hafız din görevlilerinin, hafızlık öğretici ve öğrencilerinin hafızlık eğitiminin daha anlamlı ve etkili hale getirilmesi beklentisi içinde olduklarına işaret etmektedir. Bu beklenti; hafızların ezberlerini koruyamamaları, hafızlığın meslek hayatında ve Kur'an muhtevasının öğretiminde yeterince etkili olamaması gerekçelerine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hafızlık, Hafızlık Eğitimi, Kur'an Öğretimi.

---

* *Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

Memorization of Qur'an, a Traditional Method of Teaching the Qur'an

Abstract:

A person who memorizes the Qur'an from beginning to end is often referred to as a 'Hafiz'. When the Qur'an was revealed, it was not only written down, but also memorized by the Prophet and his companions. This was done for the purpose of not only protecting the text of the Qur'an, but also to store it in the hearts and minds of people. The memorization of the Qur'an, was normally also accompanied with detailed knowledge such as the meaning and content of its text, hence being able to teach Islam in any time and place without the need for physical materials.

Memorizing the whole Qur'an is meaningful, and an act praised by the Prophet. For this reason, it has been practiced by a number of believers. However, through time, memorizing the Quran has been limited to memorizing its text only. What is meaningful and praiseworthy is memorizing its text with its meaning and content as was the case during the earlier periods of this practice. In cases where Qur'an is taught by institutions, the aim of serving the teaching of the Qur'an along with its meaning and content must not be neglected.

In recent years, important institutional and academic studies have been conducted for the purpose of developing the aim, method and function of the memorization of the Qur'an. The fact that such studies exist are an indication that there is an expectation of people memorizing the Qur'an to achieve meaningful and effectual outcomes. This expectation is a result of the need to keep the memory alive, activate the teaching of the content of the Qur'an, and maintain the effectiveness of such skills in the lives of those who memorize the Qur'an.

Key Words: Hafiz, Memorization of the Qur'an, Education of Memorization, Teaching Qur'an

Giriş

İslam dininin olgun insan (insanı kâmil) ve ideal toplum (ümmeten vasaten) oluşturma hedefi, bütünüyle eğitim-öğretim çabalarına dayandırılmıştır. Allah Teâlâ Peygamberine "insanlara açıklayasın diye Kur'an'ı sana indirdik" (Nahl, 16/44) buyurmuştur. Hz. Peygamber de kendisinin muallim olarak gönderildiğini bildirerek (İbn Mace Mukaddime) hayatı boyunca eğitim-öğretim görevi ile meşgul olmuştur. Şüphe yok ki İslam eğitiminin temelinde Kur'an-ı Kerim vardır ve Hz. Peygamber'in sünnetine dair her türlü bilgi ve açıklama da dâhil olmak üzere bütün İslami öğretiler Kur'an kaynağından beslenir.

Kur'an'ın 22 yıllık süreye yayılmış olarak peyder pey peygambere vahyolunan ayetlerinin lafız ve manaları ilk olarak insan zihnine kaydolmuş ve Kur'an'ın tama-

mı ilkin insan hafızasında toplanmıştır. Dolayısıyla ilk zamanlar Kur'an'ın tamamını ezberlemeye "cem etme", ezberleyenlere de "Kur'an'ı cem edenler" denilmiştir. Bu kimselere hafız denilmesi ise artık Kur'an'ı cem etme kaygısının kalmadığı daha sonraki dönemlere rastlamaktadır. Kur'an'ın Mushaflarda kaydolup yaygınlaşmış olduğu dönemlerde onu bütünüyle zihinlerine nakşedenlere, "hafıza"ya atıfla yahut Allah'ın "Kur'an'ı koruyacak olan biziz" buyururken "hafız" kavramını kullanmış olmasına binaen "hafız" denilmiştir.

Günümüzde hafızlık bütün İslam dünyasında Kur'an-ı Kerim'e olan derin saygının bir tezahürü olarak ibadet aşkıyla yürütülen bir Kur'an öğrenim şeklidir. Bu, salt Kur'an lafzını ezberlemeden ibaret bir iş değildir; Hz. Peygamber"in "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir" (Buhari, Fedail'ül-Kur'an:21) beyanındaki şerefe nail olmaya matuf bir öğrenmedir. Kur'an'a uzun zaman emek vererek bu feyizli görevi başarıp "hafız" rütbesini alan müminler bunu her zaman şerefle taşımışlar ve taşımaktadırlar. Mukaddes kitabının tamamını harfi harfine ezberleyip hafızasına yerleştirmek, dünyada hiçbir dinin mensuplarına nasip olmamıştır. Bu, sadece Kur'an'a ve müslümanlara mahsus bir ayrıcalıktır. Kur'an öğretisini gönüllere nakşetmenin ve hayatın her alanına taşımanın temel bir yolu olan hafızlık eğitimi aynı ilgi ve hassasiyetle devam edecektir. Ancak bu eğitimin ciddi bir şekilde ele alınıp geliştirilmesi, daha verimli ve işlevsel hale getirilmesi müslümanlar için kaçınılmaz ve ihmal edilemez bir sorumluluktur.

Asrı Saadette Hafızlık

Hafızlık, Kur'an-ı Kerim'in nazil olmaya başlaması ile başlayan önce sahabenin daha sonraki dönemlerde de Kur'an'a gönül veren müminlerin aşk ve şevkle yürüttükleri bir görev olarak süregelmiştir. Kur'an ayetleri nazil oldukça Hz. Peygamber ve onunla beraber sahabe-i kiramdan çok kimse onları ezberliyordu. Peygamberin gelen her ayeti vahiy kâtiplerine itina ile yazdırmış olmasına rağmen ezberleme işi hiç ihmal edilmemiştir. Çünkü Kur'an hükmüyle amel edilen kıratı ile de ibadet edilen Allah kelamıdır. İnen ayetlerin hükümlerini öğrenip ona göre amel etmek müminler için ne kadar heyecan verici idi ise onları itina ile ezberleyip hafızalarına yerleştirmek de o ölçüde arzuyla, heyecanla yapılan bir işti.

Gelen Kur'an ayetlerini Peygamberimiz ezberleme telaşına düşünce Allah Teâlâ ona acele etmemesini, Kur'an'ı onun kalbine kendisinin yerleştireceğini bildirmiştir (Kıyame, 75/16-18). Böylece Hz. Peygamber hafızasına yerleşen ayetleri Allah'ın emrettiği şekilde (İsra,17/106) gece gündüz ibadetlerde tertil üzere okuyor, ashabına da okutup öğretiyordu. Ashap da aynı şekilde nazil olan ayetleri, manaları ile birlik-

te kalplerine yerleştiriyorlar ve ibadetlerinde okuyorlardı. Bunun dışında Hz. Peygamber her sene ramazan ayında o zamana kadar gelmiş olan ayetleri Cebrail (a.s.)'a ezberden okuyup arz ediyor, Cebrail de dinleyip doğruluyordu. Rasûlüllah vefatından önceki son ramazan ayında ise Cebrail'e Kur'an'ı iki kere okumuş ve "Arza-i Ahire" denilen bu okuma karşılıklı yapılmıştı. (İbn Sa'd, 1957). Böylece Kur'an'ın nüzulü tamamlandığında Hz. Peygamber ve onunla birlikte sahabeden belli kişiler Kur'an'ın tamamını ezberlemişlerdi.

Asrı saadette çok sayıda sahabe Kur'an'ın büyük bir kısmını ezberlemiş olmakla birlikte Kur'an'ın tamamını ezberlemiş olanların sayısı da az değildi. Kur'an'ın bütününü ezberlemiş olan hafız sahabilerin sayıları hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu farklılığın en baş sebeplerinden biri, sahabeden bazılarının Peygamberimizin vefatından sonra eksiklerini tamamlayarak hıfzını ikmal etmiş olmalarıdır. İbni Kesir Fedail'inde Peygamber zamanında Kur'an'ın tamamını ezberlemiş olan 11 kişinin ismini vermektedir. Bunların Ensardan; Übey b. Ka'b, Muaz b. Cebel, Zeyd b. Sabit ve Ebu Zeyd oldukları, muhacirlerden de; Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Salim, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Amr oldukları kaydedilmiştir (İbni Kesir, 1978). Hafız sahabilerin sayısının 10 olduğu rivayet edildiği gibi (İbn Sa'd, 1957), bu sayıdan daha fazla hatta 30'a yakın olduğuna, Hz. Aişe, Hz. Hafsa ve Hz. Ümmü Seleme'nin de Kur'an'ın tamamını ezberlemiş hafızlardan olduklarına dair rivayet (Ayni, 1972) de vardır. Bütün bu rivayetler sahabenin ileri gelenlerinin Kur'an'ın tamamını ezberlemeye büyük ihtimam gösterdikleri, bir kısmının Peygamberimizin vefatından sonra da olsa hafızlıklarını ikmale gayret ettiklerini göstermektedir.

İslam'ın ilk asrında Kur'an'ın yaygın bir şekilde ezberlenmesini o zamanlarda yazının ve üzerine yazı yazılacak malzemenin yeterince gelişmemiş olmasına bağlayanlar bulunsa da aslında hafızlığın Kur'an öğretiminin, onun anlamını kavrayıp hayata geçirmenin temel bir yolu olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Şüphesiz ki Kur'an'ın tamamının daha ilk zamanlarda çok sayıda sahabi tarafından ezberlenmiş olması onun muhafazası yönünden çok anlamlı ve değerlidir. Hal böyle olmakla birlikte sahabenin Kur'an'ı muhafaza kaygısı ile değil, ahkâmını öğrenme, belleme, uygulama ve başkalarına öğretme iştiyakı ile ezberledikleri muhakkaktır.

Hz. Peygamber gelen ayetleri vahiy kâtiplerine yazdırmasına rağmen onları bizzat kendisi ezberliyor, Kur'an'ı öğrenip öğretmenin çok hayırlı bir iş olduğunu, Kur'an'ın sahibine yani lafzını ve manasını kendinde toplayana şefaat edeceğini (Darimi, 2/523) bildirerek ashabı bu konuda teşvik ediyordu. Çünkü İslam'ın varlığı Kur'an'la, Kur'an'ın varlığı da öğrenilmesi ve öğretilmesi ile kaimdir. Peygamberi-

mizin "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir" (Buhari, Fedail'ül-Kur'an:21) anlamındaki hadisi Kur'an'ı lafzı ve manasıyla birlikte bellemeyi ifade ediyordu. Sahabe de hadisi bu şekilde anlamış ve bu saikle Kur'an'ı büyük bir şevkle ezberlemişlerdir. Bir-i Maune vakasında şehit edilen hafızların sayısının 70 kadar olması daha hicretin dördüncü yılında sahabe içindeki hafızların çokluğu hususunda bir fikir vermektedir.

Kur'an Allah kelamı olduğu için onu ezberleyip zihne yerleştirmenin çok mübarek bir iş olarak görülmesi tabiidir. Ancak hafızlık aynı zamanda Kur'an'dan hiç ayrı kalmamanın, her an onu hatırlayıp ahkâmınca amel etmenin de en geçerli yolu olarak da görülüyordu. Nitekim daha sonra birçok âlim Kur'an'ı yaşatmanın ve onu yeni kuşaklara intikal ettirmenin en doğru yolunun onu mushaflarda toplamak değil kalplerde ve hafızalarda cem edip yerleştirmek olduğunu beyan etmişlerdir (Karaçam, 1990).

Asrı saadette hafızlık herkesin kendi başına yaptığı bireysel bir iş olmakla beraber sahabenin birbirlerine Kur'an öğrettikleri ve bunun için adeta yarıştıkları da bir gerçektir. Hatta Kur'an öğretimi için özel mekânlar da tahsis edilmişti. Mekke'de Erkam'ın evi, Medine'de ise Mescid-i Nebi'nin bitişiğindeki Suffa denilen kısım ilk hafızlık eğitim yerleri olarak kabul edilir. Buralarda, özellikle de Suffa'da bizzat Peygamberin gözetiminde çok sayıda hafız yetişmiştir.

Hafızlığa karşı ilginin Hz. Peygamber'in vefatından sonra da artarak devam ettiği, bunun Kur'an-ı Kerim'e karşı bir görev ve sorumluluk olarak kabul edildiği görülmektedir. Zira Kur'an mushaflara yazılıp kayıt altına alınmış olsa da onun okunuş vecihleri ancak hafızların okuyuşları ile yani ağız yoluyla aktarılabilirdi. Kur'an tilavetinin ibadet kabul edilmesi, güzel sesle okumanın Peygamber tarafından teşvik edilmiş olması (Ebu Davud, Salât:355), giderek kıraate olan ilgiyi artırırken bir yandan da Hz. Ömer'in, insanların Kur'an'ı ezberlemekle meşgul olurken onun hükümlerini öğrenmeyi ihmal etmelerinden kaygı duymasına yol açacak bazı gelişmeler de görülmeye başlamıştır.

Hafızlık Eğitiminin Yaygınlaşması

Kur'an eğitiminin Mescidi Nebi'nin Suffa kısmında kurumsal bir hüviyet kazanmış olmasından dolayı ilk asırlardan itibaren mescitlerin birer Kur'an eğitim merkezleri olarak kabul edildiği, diğer İslami ilimlerle birlikte Kur'an öğretiminin de buralarda yapıldığı görülmektedir. Beşinci asırdan itibaren medreseler kurulup yaygınlaşmaya başlayınca Kur'an ve hafızlık eğitimi mescitlerden medreselere taşınmış oldu. Medreselerde Kur'an'ı ezberleyen onun eğitimi ile meşgul olan kişilere kurra deni-

lirdi. Kurralar, sadece Kur'an'ı talim ve tecvit üzere okuyan hafızlar yetiştirmekle kalmaz onlara çeşitli kıraat vecihlerini de öğretirlerdi. İslami ilimlerde derinlemesine ilim tahsil etmek isteyenlerin hafız olmalarına büyük önem verilir, kıraat ilimleri ile iştigal edenlerin ise hafız olmaları şart koşulurdu. Kısaca hafızlık İslam ilimleri tahsilinin önemli bir parçası kabul edilirdi. Ancak hemen belirtmek gerekir ki hudutları bir hayli genişlemiş olan İslam coğrafyasında Arap olmayan milletler (Türkler, Farslar, Urdular) genellikle Kur'an eğitimini Arapça öğretimi ile birlikte yürütüyorlardı. Dolayısı ile hıfzını ikmal edip hafız olanlar belli bir düzeyde Arapça da bilirlerdi.

Anadolu Selçukluları döneminden başlamak üzere münhasıran Kur'an talimine dair Dar'ul-Kurra veya Dar'ul-Huffaz adlarıyla müstakil medreseler de açılmaya başlamıştır. Osmanlı döneminde de devam eden bu kurumlarda kıraat ilimleri iki kademede öğretiliyordu. Sıbyan mektebinde temel eğitimini alan bir öğrenci eğer hafızlığa devam edecekse önce ilk kademedeki Dar'ul-Kurraya gider, burada talim, tecvit ve bir miktar Arapça okuduktan sonra hafızlığını ikmal ederdi. Hafızlardan istekli ve kabiliyetli olanlar bundan sonra da ikinci kademe Dar'ul-Kurraya giderek kıraat ilimlerini öğrenirlerdi. Bu kurumların başında bulunan ve tahsilini tamamlayan öğrencilere şahadetnamelerini veren hocalara Reis'ül-Kurra veya Reis'ül-Huffaz denilirdi (Baltacı, 2000).

Çocuklara olabildiğince küçük yaşlarda hafızlık yaptırmanın daha muteber olduğu kabul edilmekle birlikte medreselerde genellikle hafızlığa başlatma yaşı 10 yaşı civarı olarak uygulanmıştır. Bu durum 10 yaşın hafızlık için daha uygun bir yaş olduğu düşüncesinden kaynaklanıyor değildi. Çocuk sıbyan mektebini bitirdikten sonra medreseye başladığı için medresede hafızlık öncesi hazırlık eğitimini tamamladığında 10 yaşına gelmiş olmaktadır. İbni Sahnun, Adab'ul-Muallimin'de hafızlığın olabildiğince küçük yaşlarda yaptırılmasının çocuğun dinî ve ahlaki eğitimi açısından çok faydalı olacağını belirtir. Zira Hz. Peygamber Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir hadisinde "Kim Kur'an'ı küçük yaşlarda öğrenirse Kur'an onun etine ve kanına karışır" buyurduğu nakledilmiştir (Beyhaki, S. Sağir, 2/385). Bu sebeple medrese çağına gelmeden önce çocuklara babaları veya yakındaki özel hocalar tarafından hafızlık yaptırıldığı, böylece daha erken yaşlarda hafızlığa başlatılma geleneğinin müslümanlar arasında yaygın olduğu kaydedilmektedir. (Çelebi, 1976).

Osmanlı eğitim geleneğinde Kur'an-ı Kerim tâlim ve tedrisi, temel eğitimin esasını teşkil ediyordu. Çocuklar, ebeveynleri tarafından medreseye veya bir mesleğe girmeden önce ilk olarak mahallelerde bulunan bugünkü ilköğretim birinci kademe seviyesine denk düşen mahalle mekteplerine gönderilirlerdi. Sıbyan mektebi de denilen bu mekteplerin ders programında Kur'an okuma ve yazının öğretilmesi, namaz sure ve dualarının ezberletilmesi, ilmihal bilgilerinin belletilmesi yer almaktaydı.

Genellikle camilerin/mescitlerin bitişiğinde bulunan bu mekteplere bazı yerlerde medrese de denilirdi. Medrese denilmesinin sebebi, ilköğretim sonrası burada hafız veya molla yetiştiren programların da uygulanıyor olmasıydı. Caminin imamı aynı zamanda mahalle mektebinin de hocası olduğundan hocanın ilmi seviyesi ve hafızlık durumu müsait ise caminin bir köşesinde veya medresenin bir odasında Emsile, Bina, Avamil vb. Arapça dersleri ve bunlarla birlikte Nurulizah, Kuduri, Hidaye, Celaleyn, Hazin vb. fıkıh ve tefsir konularında kitaplar okutur veya hafızlık yaptırırdı.

Çocuklar, mahalle mekteplerinde derslere elif cüzü denilen elifba kitabı ile başlar, onu bitirince heceleyerek okumaya Amme cüzü ile devam edip okumalarını geliştirirlerdi. Bundan sonra Tebâreke cüzü denilen 29. cüze devam ederler, bundan sonra da öğrencinin durumuna göre 28. ve 27. cüzler de okutulduktan sonra Mushaf'ın başından Fatiha suresinden başlamak suretiyle hatim indirilirdi. Mushaf'a başlayan öğrencilere aynı zamanda tecvit dersi de verilerek tilavetleri geliştirilmeye çalışılırdı. Kur'an'ı hatmedip tecvit dersini tamamlamayan öğrenciler hafızlığa başlatılmazdı. Bazı hocalar bununla da yetinmeyip Sübkaneke'den başlamak suretiyle namaz dualarının ve namaz sureleri denilen Kur'an'ın son on kısa suresinin maharic-i huruf talimini de yaptırırlardı. Hafız olmak isteyen çocuklar, eğer okudukları sıbyan mektebinin hocası hafız ve kurra değil ise Kur'an hafızı yetiştirmekle uğraşan huffaz ve kurra'dan olan bir hocaya müracaat ederek onun rahle-i tedrisinde hafızlığa çalışırlardı.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılında çıkarılan Tevhidi Tedrisat kanunu ile birlikte eğitim alanında köklü değişikliklere gidilmiştir. Bu kapsamda medreseler kapatılıp yerine İmam-Hatip Mekteplerı ve İlahiyat Fakültesi açılınca hafız yetiştiren medreseler de ortadan kalkmış oldu. Ancak yeni açılan okulların rağbet görmeyerek kapanmaları üzerine hafızlık yetiştirilmesi bir yana en alt düzeyde bile din eğitimi veren bir kurum kalmamış oldu. Zamanın Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'nin gayretleri ile 1933 yılında Kur'an kurslarının açılması sağlanmış olsa da buralarda hafızlık yaptırmak değil sadece belli dinî bilgiler verilerek din görevlisi yetiştirmek amaçlanıyordu. Böylece Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren uzun yıllar Türkiye'de hafız yetiştirecek resmi bir kurum bulunmadığından bu sürede bazı cami hocaları kendi inisiyatifleri ile istekli olanları hafız yetiştirmeye çalışmışlardır. Çok partili demokratik sisteme geçildikten sonra din eğitimi alanında başlatılan kurumsallaşma süreci ile birlikte hafız yetiştiren Kur'an kursları da açılmaya başlamıştır.

Günümüzde Hafızlık Eğitimi

Hafızlık eğitimi için kurumsal bir yapılanmanın şart olmamasına, bu iş için ehli-

yetli ve istekli zatların isteyenlere hafızlık yaptırmalarının mümkün olmasına rağmen hafızlık konusunda en doğru yolun kurumsal eğitim olduğunda şüphe yoktur. Zira yaşanan tarihi tecrübeler, her türlü din eğitim ve öğretimi faaliyetinin gelişime açık resmi kurumlar kanalı ile yürütülmesinin gerekli ve yararlı olduğunu göstermiştir. Önemli olan din eğitim ve öğretim kurumlarının yeni gelişmeler ışığında sürekli geliştirilmesi ve daha iyi duruma getirilmesidir. Geliştirme amaç ve iradesinin gösterilmesi, bu konudaki tecrübe ve gelenekleri yok sayma anlamına gelmemelidir. Ancak geçmişin alışkanlıklarını da tabulaştırarak onlara saplanıp kalmak da doğru değildir. Bu çerçevede hafızlık eğitiminin de gerek sistem, anlayış ve gerekse yöntem bakımından geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Halen Türkiye'de kurumsal olarak hafızlık eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kurslarında belli bir program çerçevesinde yürütülmektedir. Kur'an kursları örgün eğitim kurumları olmayıp dayanağını Anayasanın 24. maddesinden alan isteğe bağlı din eğitimi talebine cevap veren resmi yaygın din eğitimi kurumları olarak kabul edilir (Aydın, 2008). Kur'an kurslarında Kur'an ve temel dinî bilgiler öğretimi verilmesinin yanı sıra isteyenlere öğretim kadrosu ve fiziki durumu müsait olan kurslarda hafızlık eğitimi verilmektedir. Hafızlık eğitimini başarıyla tamamlayan yahut kendi başına özel bir hocanın nezaretinde hafızlık yapmış olanlara her yıl yapılan hafızlık tespit sınavında başarılı bulunmaları halinde hafızlık belgesi verilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı hafızlık eğitimini Kur'an kurslarında yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerinin bir parçası olarak düzenlemiştir. Normalde Kur'an kurslarının öğretim süresi bir yıl olarak belirlenmiş iken hafızlık yaptırılması halinde bu sürenin üç yıla çıkarılması öngörülmüştür. Hafızlık eğitimi ile ilgili düzenlemeler ise müstakil bir yönetmelikle tespit edilmeyip Kur'an Kursları ve Öğrenci Yurtları ile İlgili Yönetmeliğin içinde maddeler halinde yer almaktadır.

Söz konusu yönetmelik hükümlerine göre bir yıllık kurs sonunda hafızlığa devam edecek olan öğrenciler, yılsonunda yapılan sınavlarla belirlenmektedir. Sınav komisyonu, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden işlek olarak düzgün okuma, ezber kabiliyeti ve hafızlığa yatkınlık yönlerinden öğrencileri değerlendirerek hafızlığa devam edecekleri tespit etmektedir. Hafızlığa başlatılan öğrenciler, hafızlıklarını tamamlayıncaya kadar iki yıl daha Kur'an Kursunda eğitim-öğretime devam ederler. Bu süre istisnai hallerde en çok bir yıl daha uzatılabilmektedir.

Hafızlık eğitimi verilen kursların programlarında haftada 24 saat ders yapılması öngörülmüştür. Bunun 20 saati Kur'an-ı Kerim'e, 4 saati de itikat, ibadet, siyer ve ahlâk derslerine ayrılmıştır. Yatılı kurslarda ayrıca serbest çalışma, mütalaa ve sos-

yal faaliyet saatleri programa eklenmekte, öğrencilerin olabildiğince verimli bir şekilde eğitimlerini sürdürmeleri sağlanmaktadır. Hafızlık eğitimini tamamlayanlar her öğretim yılı sonunda yapılan hafızlık tespit sınavına girerek kazandıkları takdirde hafızlık belgesi almaktadırlar.

Hafız yetiştiren Kur'an kurslarının programlarında Arapça dersi yer almadığından öğrenimlerine imam-hatip lisesi ve ilahiyat fakültesine devam etmeyen hafızların Arapça bilmedikleri rahatlıkla söylenebilir. Şüphesiz ki hiç Arapça bilmese dolayısı ile Kur'an'ın manasını hiç anlamasa dahi bir kişinin Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberleyip hafızasına yerleştirmiş olması, küçümsenmemesi gereken önemli bir meziyettir. Halkımız tarafından hafız olan kişinin hıfzını muhafaza ederek sırf ibadet maksadıyla Kur'an'ı okumaya devam etmesi, zaman zaman hatim indirip mukabele okuması hafız olmak için yeterli görülmektedir. Çünkü mümin bir kişinin Kur'an-ı Kerim'i bütün olarak hafızasına kaydetmiş olması başlı başına bir mazhariyettir.

Ancak Kur'an'ı sırf ezberlemiş olmak için değil de başlangıçta olduğu gibi mana ve muhtevasının bellenmesini sağlayan, Kur'an öğretisine dair geniş bir bilgi ve kültür ihatasını beraberinde getiren bir hafızlık eğitimi çok daha yararlı ve anlamlıdır. Özellikle hafızlık eğitiminin kurumsal bir organizasyon olarak düşünülüp yürütülmesi durumunda Kur'an öğretisine hizmet amacı asla ihmal edilemez. Zira kurumsal boyutta bir hafızlık eğitimi faaliyetinin sadece sevaplılık gerekçesi üzerine bina edilmesi bu eğitimin maksadı bakımından yeterli olamaz. Asrı saadette olduğu gibi hafızlığı Kur'an öğretisini yaygınlaştırmanın, Kur'an'ın getirdiği değerleri hayata geçirmenin temel bir yolu olarak ele almak ve düzenlemek gerekir.

Hafızlık Eğitiminin Geliştirilmesi

Son yıllarda Kur'an kurslarında yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri ve hafızlık eğitimi konusunda ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Bir yandan akademik alanda yürütülen alan araştırması şeklindeki bilimsel çalışmalar diğer yandan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kesintisiz gayretleri, toplumda yaygın din eğitiminin çok önemli bir parçasını oluşturan bu eğitim faaliyetinin kalitesini geliştirmede önemli imkânlar sağlamaktadır. Bu çalışmalar sayesinde artık Kur'an kurslarındaki eğitimin özellikle de konumuzla ilgili olan hafızlık eğitiminin hem mevcut durumu hem de daha iyiye doğru nasıl geliştirileceğine dair daha fazla bilgi ve kanaate sahip bulunmaktayız. Gerek akademik gerekse kurumsal çalışmaların verdiği sonuçlarla tabloya baktığımızda önümüzdeki resmi bütün boyutları ile net olarak görebilmekteyiz.

Şimdi bu görüntü kapsamında hafızlık eğitiminin bugünkü durumunda öne çıkan hususlarla hafızlık eğitiminin genel Kur'an öğretisi bağlamında daha işlevsel duru-

ma getirilmesinin dinamiklerini birlikte incelemeye çalışalım. Böyle bir incelemede çok değişik yönlerde ve boyutlarda birçok meseleye girmek ihtiyaç ve imkânı bulunmakla beraber bir makale hacminin tanıyabileceği imkânı dikkate alarak hafızlık eğitiminin amacı, yöntemi ve işlevi diye üç temel konunun incelenmesi ile yetinmek durumundayız.

Hafızlığın Amacı

Öncelikle bugün toplumumuzda hafızlık eğitiminin niçin ve nedenlerine, yani konunun eğitim amaçları boyutuna baktığımızda külfet-nimet ilişkisi başka bir ifadeyle emek-sonuç dengesi bakımından ciddi bir uyumsuzlukla karşılaşmaktayız. Hem çocuğunu hafız yapmak isteyen ana-babaların hem de hafızlık eğitimi vermekle iştigal eden eğitimcilerin "hayırlı bir iş yapma" geleneksel anlayışı ile davrandıkları, sonuç ne olursa olsun hafızlık yapmış olmanın çok faziletli bir iş olduğu gerekçesi ile yetindikleri anlaşılmaktadır. Şüphesiz ki bu gerekçe yanlış değildir, fakat yeterli de değildir. Tamamı hafız olan bir grup din görevlisi üzerinde yapılan bir çalışmada (Çimen, 2010) deneklerin "hafızlığa başlamadan önce çocuğa hafızlık sevgisi ve Kur'an bilinci aşılanmalı, hafızlığa yönelik istek ve arzu oluşturulmalıdır" şeklindeki beyanları oldukça manidardır.

Hafızlık eğitimi gibi büyük bir emek ve fedakârlık gerektiren bir işe girişen çocuğun zihninde "ben niçin bunca külfet ve mahrumiyete katlanıp hafızlık yapıyorum?" sorusunun akılcı, tutarlı ve ikna edici bir cevabı olmalıdır. Bu cevap önemsenmediği takdirde yapılan eğitimden beklenen veya olması gereken ideal bir sonuç almak güçtür. Nitekim Çimen'in yukarıda sözü edilen araştırmasına katılan din görevlilerinin çoğunun hafızlıklarını koruyamadıkları anlaşılmaktadır. Bu görevlilerin sadece %22,6'sı ezberlerinin iyi durumda olduğunu bildirmiştir. Ezberlerinin çok iyi durumda olduğunu bildiren çıkmazken, yaklaşık her 5 din görevlisinde 4'ü ezberinin iyi olmadığını, zayıf veya çok zayıf olduğu beyan etmiştir. Yine bu görevlilerden %73,8'i ezberlerini uzun yıllar hiç tekrar etmediğini bildirmiştir. Hâlbuki din görevliliği hafızlığı korumak için en uygun ve en elverişli bir görev ve meşguliyet alanıdır. Dinî görevlerde bulunanların durumu böyle ise bu görevlerde çalışmayan meslek dışında kalan hafızların hafızlıklarının ne durumda olabileceğini tahmin etmek güç değildir. Günümüzde hafızlık eğitimini tamamlayarak hafızlık belgesi almış olanların %85'inin dinî görevlerde değil de başka alanlarda çalıştıkları tespiti (Cebeci-Ünsal, 2006) dikkate alınırsa bu eğitime harcanan emek ve zamanların verimli sonuçlara dönüştürülemediği rahatlıkla söylenebilir.

Elbette bu manzaraya bakarak hafızlık eğitimi için verilen emeklerin boşa gitmekte olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılamaz. Sonuçta Kur'an'la meşgul ol-

mak her mümin için çok değerli bir uğraştır. Ayrıca bu insanlar hafızlık yapmamış olsalardı daha değerli ne yapmış olabilirlerdi sorusu da anlamlıdır. Ancak yaptığımız her işten olabilecek en verimli ve en değerli sonucu elde etme amaç ve iradesinin müminler için bir sorumluluk olduğu gerçeğinden hareketle değerlendirme yapıldığında bu konuda ciddi bir problemin var olduğu görülmektedir. Din görevlisi olarak hizmet veren hafızların yaklaşık beşte dördünün hazfluklarının iyi durumda olmaması normal bir durum değildir. Din görevlilerinin bizzat kendilerinin de ifade ettikleri üzere hafızlık eğitimi konusunda bir amaç ve bilinç zafiyetinden söz edilebilir. Bu zafiyetin giderilmesi, hafızlığın sağlayacağı çok değerli kazanımlar konusunda güçlü bir bilinç ve kararlılık oluşturulması halinde hafızlık eğitiminin daha etkin duruma getirilmiş olacağı muhakkaktır.

Günümüzde iletişim araçlarının çoğalması ve bilgi kaynaklarının yaygınlaşması sebebiyle insanların çocuk yaşta iken ilgi ve merakları tahrik edilmekte, akla gelmeyecek ve hiç düşünülmeyecek alanlara kolaylıkla çekilebilmektedir. Üstelik küçük yaşlardaki bireylerin hayatın çok değişik alanlarına karşı dindirilemez merak ve tecessüslerinin tatmini, hayatı özümseme, toplumla bütünleşme ve sosyalleşme ihtiyaçlarının karşılanması gibi insan psikolojisinden kaynaklanan sorunlar da göz ardı edilemez. Artık bir çocuğun Kur'an hafızı olmaya yönlendirilmesinin ve onun bu konuda istekle çalışmaya motive edilmesinin şartları değişmiştir. İletişim zenginliği, çok farklı bilgi ve anlayışlara kolay ulaşma imkânları, insan zihnini sorgulama, irdeleme, gerekçe arama ve ikna olma konularında çok daha hassas duruma getirmiştir. Bu hassas yapıyı çok eski dönemlere ait güdüleme unsurları ile etkileyip yönlendirmenin mümkün ve gerçekçi olmayacağı açıktır.

Şurası muhakkak ki halen hafızlık eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din hizmetleri kapsamında görev yapan elemanlarının daha iyi yetiştirilmesi amacına yahut Kur'an-ı Kerim'in muhtevasının bellenip hayata geçirilmesi amacına yönelik değil, dinî bir geleneğin sürdürülmesine yönelik faaliyet olarak yürütülmektedir. Öğrenciler de tamamen manevi bir güdü ile hafızlığa özendirilmektedirler. Bu güdü yanlış olmamakla beraber hafızlık eğitiminin hayattaki önemi, işe yararlığı ve Kur'an öğretisinin yaygınlaşması gibi net amaçlar belirlenmeli, öğrenci sevap kazanmanın yanında hayattaki kazanımları konusunda da bir bilgi ve bilinç sahibi olmalıdır. Hz. Ömer'in Basra Valisi Ebu Musa el- Eş'ari'ye yazdığı mektupta "İnsanların Kur'an'ı ezberlemekle meşgul olurken onun hükümlerini öğrenmeyi ihmal etmelerinden kaygı duyuyorum" (El-Kettani, 1993, 3/95) sözünü hafızlık talebelerinin zihinlerine ve mushaflarının kapağına büyük harflerle yazmak gerekir.

Kısaca hafızlık eğitimi alan çocukların her an bilinçaltından gelip beynini kurcalayan belli soruların inandırıcı ve ikna edici cevapları ile işe başlanmalı ve bu cevap-

lara dair bilinç sürekli canlı tutulmalıdır. Her zaman zihinlere sıçrayan kaçınılmaz ve yok sayılamaz iki temel soru şöyledir:

1) Bugünkü bilişim teknolojileri istediğim her ayete ve manasına kolayca ulaşmama imkân veriyorken bu kadar uzun metinleri büyük bir emek ve zaman harcayarak ezberlemenin sebebi nedir?

2) Manasını bilmediğin halde ibadetler için gerekli olanların dışında Kur'an'ın tamamını ezberlemenin anlamı ve yararı nedir?

Sorular ve cevapları basit gibi görünse de bu konuda oluşturulacak bilinçlilik ve kararlılık, hafızlık eğitiminin geliştirilmesi, verilen emeklerin karşılığının üst düzeyde alınabilmesi bakımından sağlam bir temel oluşturacaktır. Böyle bir başlangıç hafızlık eğitiminin diğer sorunlarının çözümünde de bir yön ve rota tayin edecektir.

Hafızlık Yöntemi

Hafızlık eğitiminde üzerinde durulması gereken ikinci önemli husus da yöntem meselesidir. Hafızlık yöntemi, sadece ezber yapma keyfiyeti ile sınırlı bir düzen veya sistematik olarak düşünülemez. Bunun, kolay ve doğru ezber yapmadan zamanlamanın doğru yapılmasına, vakitlerin verimli kullanımına, eğitim programının uygunluğuna, çocuğun gelişim ilkelerinin gözetilmesine ve ruhsal tepkimelerinin kontrolüne varıncaya kadar bir dizi meseleyi kapsamakta olduğu göz ardı edilemez. Birey gelişiminin en kritik dönemlerinde hafızlık yapan çocuğun ruhunda kişiliğini etkileyen birtakım psikolojik boşlukların (tatminsizlikler, açlıklar, bastırılmış özlemler) oluşmaması ilk dikkate alınması gereken hususdur. Hafızlık sırasında oluşacak derin psikolojik boşluklar, hafızlığa verilen bütün emekleri ilerleyen yıllarda boşa çıkaracak etkiye sahiptir. Bu aşamada ruhsal dinginliğin sağlanamaması sonucu çocuğun benliğinde açılan gedikler ileride kapanması güç kişilik zaafları olarak kendini gösterecektir.

İkinci olarak dikkate alınacak husus da en verimli sonuca götürecek bir sistemin ve programın takip edilmesi gelir. Her cüzün başından veya sonundan birer sayfa ezberleyerek bir cüz tamamlanınca hıfzın tamamlanmış olması şeklinde ezber yapma tarzı, başarısı kanıtlanmış halen takip edilen bir ezberleme şeklidir. Sayfa ezberlenirken sayfa başından veya sonundan birer ayet ezberleyerek ilerleme, her yeni ayet ezberlenince öncekilerle birlikte tekrarlayarak bütünleştirme şekli de Türkiye'de kabul görmüş durumdadır. Tabi ülkemizde bu yöntemlerle ezber yapılırken sadece lafız üzerinde çalışılmakta, hiçbir şekilde mana ile ilgilenilmemektedir. Hâlbuki Sahabenin onar ayet şeklinde ezber yaptıkları, ilk on ayeti manası ile birlikte belleyip hazmettikten sonra diğer on ayete geçtikleri bildirilmiştir. Sahabe ezberde manayı esas aldığından, bugün "aşır" diye tabir ettiğimiz Kur'an'ın 10 ayetlik bölümlerinde de mana bütünlüğü bulunmasından dolayı onar ayet şeklinde ezber tercih edilmiştir.

Diğer yandan çocuğun hafızlık eğitimine ne zaman başlatılacağı, nasıl bir çalışma programı uygulanacağı ve hıfzını ne kadar süre içinde tamamlamasının sağlanacağı da yine hafızlık eğitiminin yöntemi ile ilgili tartışılması gereken hususlardır.

Hafızlık eğitimi için ortalama iki yıllık bir süre öngörülmüş olmasına rağmen ezber çalıştırma programının iyi düzenlenmesi halinde bu sürenin kısaltılmasının hatta iki aya kadar indirilmesinin mümkün olduğu yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Kur'an Kursu Öğreticisi Hatice Şahin, öğrencilerin günlük çalışma, beslenme ve dinlenme programını düzenleyerek, ezberi de beşer satırlık bloklar halinde yaptırarak öğrencilere 2-3 aylık sürelerde hafızlığı tamamlattırabileceğini kanıtlamıştır. Çankaya Müftülüğüne bağlı Sami Seymen adlı din görevlisi, görevini aksatmaksızın 8 ayda hafızlığını tamamlayarak girdiği sınavda başarılı olmuş ve hafızlık belgesi almıştır (cankayamüftülüğü.gov.tr). Bu çalışmalar, gerek ezber yaptırma şeklini gerekse bütünüyle hafızlık eğitim programını geliştirip daha verimli hale getirmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Hafızlık Eğitiminin Sorunları araştırmasında Kur'an Kursu öğreticilerinin %74,7'sinin mevcut hafızlık eğitiminde metot ve statü değişikliğine gidilmesi gerektiği yönünde bir kanaate sahip oldukları tespit edilmiştir (Cebeci-Ünsal, 2006).

Hafızlık eğitiminde hafızlık yaptıran hocaların bilgi, beceri ve tecrübeleri de önemlidir. Hafızlık, yetkin bir hocanın yönetimi, takibi ve kontrolü olmadan bir çocuğun kendi başına yapacağı ve başaracağı bir iş değildir. Azimli ve kararlı yetişkinlerin bir program dâhilinde kendi başlarına hafızlık yapmaları mümkün olsa bile onların da ezberlerini düzenli bir şekilde ehil birisine dinletmeleri şarttır.

Hafızlıkta insan gelişiminin genel kurallarının, gelişim ve öğrenme psikolojisinin esaslarının ve öğrencinin genel ruhsal tepkimelerinin dikkate alınması gerekir. Bu bakımdan hafızlık yaptıracak hocaların gelişim ve öğrenme psikolojisi, pedagojik ilke ve kurallar konularında bilgili, Kur'an ve kıraati konusunda iyi yetişmiş hafız kimseler olması önemlidir. Kur'an kursu öğreticilerinin mesleki bilgilerinin sınırlı ve formasyon bilgilerinin ise yetersiz olduğu yönünde genel bir kanaat mevcut olmakla birlikte bu durum alan araştırması ile tespit edilmiştir (Buyrukçu, 2001). Dolayısı ile bu öğreticilerin başarılı olabilmeleri için alan bilgisi, pedagojik formasyon ve genel kültür yönünden geliştirilmeleri gerektiği yönünde sesler yükseltilmektedir (Akyürek, 2005). Ayrıca hafızlık eğitimi, istekli, arzulu, sabırlı, kararlı ve disiplinli çalışmayı gerektirir. Öğreticilerde bu yetkinliklerin birlikte sağlanması ve sürekli aynı titizlik ve canlılıkla korunması hafızlık eğitimini doğrudan etkileyecektir.

Bunların yanında hafızlık eğitimini tamamlandıktan sonra ezberin sağlam bir şekilde kalıcılığını güvenceye alan tedbirler de yine metot sorunu ile ilgilidir. Hafızlı-

ğını ikmal eden bir kişi hangi alanda veya meslekte çalışırsa çalışsın mademki Kur'an'ın tamamını ezberlemeyi başarmıştır onu korumanın ve kullanmanın yol, yöntem ve kararlılığını da kazanmış olmalıdır. Geçmişten günümüze kadar hafızlık yapma konusunda birbirinden farklı metotlar denenmiş ve geliştirilmiş iken hıfzı koruma konusunda camilerde mukabele okumanın dışında ciddi bir tedbirden söz edilememektedir.

Hafızlığın İşlevi

Allâh Teâlâ'nın Kur'an'ı koruyacağını taahhüt ettiği "Şüphesiz ki Kur'an'ı biz indirdik ve mutlaka biz onu koruyacağız." (Hicr, 15/9) anlamındaki ayette "hafız" kelimesinin kullanılmış olması, daha sonra Kur'an'ın tamamını ezberleyenlere de yine "hafız" denilir olması, ilk anda hafızlığın Kur'an'ın korunmasına yönelik bir iş olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Ancak burada önemli olan husus; ayette belirtilen "Kur'an'ın korunması" ndan anlaşılması gereken sadece Kur'an'ın lafzının korunması mı yoksa lafzı ile birlikte manasının yeryüzünde yaşatılması mıdır? Asrı saadetteki uygulamalar, ayetteki "koruma" ifadesinden ikinci anlamın çıkarılmasının daha doğru olduğunu teyit etmektedir.

Yazının bilinip kullanıldığı sırada Kur'an'ın nazil olmasına, üstelik Hz. Peygamber'in her inen ayeti özenle yazdırmış olmasına rağmen hem peygamber hem de sahabenin Kur'an'ın tamamını ezberlemeleri, Kur'an metnini güvenceye almaktan öte bir anlam taşımaktadır. O da Kur'an'ı manasıyla ve öğretileri ile zihinlere nakşetmek olmalıdır. Sahabenin sözünü ettiğimiz ezberleme tarzı da bunu göstermektedir. Asrı saadette sahabenin Kur'an'ın tamamını ezberlemesinin en temel gerekçelerinden biri de öğretimde taşınır malzeme oluşturma güçlüğüdür. Kur'an'ı öğrenenler diğer insanlara, hatta civar beldelere seyahat edip oralardakilere öğreteceklerdir. Bu öğretim faaliyetinde Kur'an'ı taşımanın en kolay ve pratik yolu onu ezberlemiş olmaktır. Dolayısı ile ezberleme burada da öğrenme ve öğretme amacına işaret etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber civar beldelere İslam'ı öğretmek üzere gönderdiği sahabileri hafızlardan seçmiştir. Hz. Osman çoğalttığı ilk Kur'an nüshalarını civar bölgelere gönderirken istinsah heyetinde görev yapan hafızlarla göndermeyi tercih etmiştir (Zerkani, 1996). Çünkü onlar Kur'an'ın manasını bizzat Rasûlüllah'tan bellemişlerdi, mushafların bu mana ile birlikte intikali doğru olurdu. Gittikleri yerlerde Kur'an öğretimine öncülük eden bu zevat daha sonra ortaya çıkacak olan kıraat imamlarının da üstatları olmuşlardır.

Bütün bunlar gösteriyor ki hafızlık eğitiminde sadece lafzı ezberlemekle yetinmeyip Kur'an-ı Kerim'in mana ve muhtevasının belletilmesinin de gözetilmesi gerek-

mektedir. Bu da bizim gibi Arapça konuşmayan milletlerin hafızlık eğitimini Arapça öğretimi ile birlikte planlayıp programlamaları anlamına gelmektedir. Yani hafızlık eğitim programlarında Arapça dersinin yer almasına ihtiyaç vardır. İstanbul'un hafız yetiştirme geleneği bulunan köklü Kur'an kurslarında hafızlık eğitiminin sorunları konusunda yapılan bir araştırmada (Cebeci-Ünsal, 2006) öğrencilerin %66'sı hafızlığa başlamadan önce belli düzeyde Arapça öğrenmenin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Demek ki hafızlık yapan öğrenciler de bu ihtiyacın farkındalar. Hafız yetiştiren hocaların daha düşük oranda (%45) bu ihtiyacı belirtmiş olmaları dikkat çekicidir. Bu durum, hocaların geleneksel hafızlık anlayışını değiştirmelerinin öğrenciler kadar kolay olmadığını göstermektedir. Ancak hocalardan hafızlık eğitiminde yeni bir statüye geçilmesini gerekli görenlerin oranının daha yüksek (%49,3) çıkmış olması onların da bu konuda gelişmeye açık oldukları yönünde değerlendirilebilir.

Günümüzde ülkemizde yürütülmekte olan hafızlık eğitiminin sonuç itibariyle işlevselliği konusunda ciddi kaygılar mevcuttur. Hafızlığını başarıyla tamamlayanların dinî görevlerde çalışmaya fazla istekli olmadıkları, %85'inin dinî görevlerde çalışmadığı, bunların hafızlıklarını koruyamadıkları (Cebeci-Ünsal, 2006), din görevlisi olan hafızların bile büyük çoğunluğunun ezberlerini tekrarlamayıp zayıflattıkları (Çimen, 2010) yönünde tespitler vardır. Bu tespitler hafızlık eğitiminin ele alınıp köklü bir şekilde değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gereğine işaret etmektedir.

Aynı şekilde hafızlık yaptıran Kur'an kurslarında öğrenim gören öğrencilerin %80'inin açık lise programlarını takip etmekte oldukları tespit edilmiştir. Bu durum, Kur'an kurslarının işlevselliği bakımından bir anlam ifade ediyor olsa da hafızlık eğitiminin keyfiyeti açısından kendiliğinden gelişen ve belki de öğrencileri meslek dışına özendiren bir durum olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak; hafızlığın kalıcılık ve etkinliği, hafızlık eğitiminin işlevselliği bakımından yeni arayışlara gidilmesi, saha çalışmaları ile alternatif yol ve yöntemler geliştirme imkânları aranmalıdır. Hatta Kur'an'ın bütününün ezberletilmesinin yanında sure ve cüz hafızlığı gibi hafızlık türlerinin geliştirilmesi (Aydın, 2008), hafızlık eğitimin din görevlisi yetiştiren programlar içinde yürütülmesi (Cebeci-Ünsal, 2006) gibi teklifler dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Hafız din görevlilerinden, hafızlık öğreticilerinden ve öğrencilerinden yükselen değişim ve gelişim yönündeki eğilim ve düşünceleri, hafızlık eğitimini günümüz şartlarında daha anlamlı, etkili ve yararlı hale getirme iradesine dönüştürülmelidir.

Kaynakça

AKYÜREK, Süleyman (2005/1), "Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:18 Yıl: 6.

AYDIN, M. Şevki. (2008), *Bir Din Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, D.İ.B. Yayınları, Ankara.

AYNÎ, (1972), Umdetü'l-kari, Kahire.

BALTACI, Cahit (2000), "Türk Eğitim Sistemi İçinde Kur'an Kursları", Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik Sempozyumu, Ensar Neşriyat, İstanbul.

BOZKURT, Nebi (1997), "Hafız", DİA., İstanbul, c., XV, 74-78

BUYRUKÇU, Ramazan (2001), *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Fakülte Kitapevi, Isparta.

CEBECİ, S.-Ünsal B. (2006), "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", Değerler Eğitimi Dergisi, 4(11), 27-52, İstanbul.

ÇELEBİ, Ahmet (1976), *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi, Çev:* Ali Yardım, Damla Yayınevi, İstanbul.

ÇİMEN, A. Emin. (2010), *Hafızlık Tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği*, Safa Dijital Baskı, İstanbul.

El-KETTANİ, Muhammed Abdülhay (1993), *Et-Teratibu'l-İdariyye*, Çev: Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul.

İBN KESİR, (1978), *Fadail'ül-Kur'an*, Çev. Ahmed Sofuoğlu, TÜRDAV Basım Yayım, İstanbul.

İBN SA'D (1957), *Et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut.

KARAÇAM, İsmail (1990), *Sonsuz Mucize Kur'an*, Çağ Yayınevi, İstanbul.

KOÇ, Ahmet, (1995), *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat, Ankara.

ŞENGÜL, İdris, (2004), "Hz. Osman Döneminde Kur'an-ı Kerim'in İstinsahı, Çoğaltılıp Neşredilmesi", *Kur'an'ın Mucizevî Korunması*, ss: 89-118, Işık Yayınları, İstanbul.

ZERKANİ, M. A., (1996), *Menahil'ül-İrfan fi Ulûm'il-Kur'an*, Dar'ul-Fikr, Beyrut.